

minerva

ogskagestad@gmail.com

Debatt

Er Putins Russland en trussel mot Norge?

Russlands militære styrkeoppbygging vekker bekymring i Vesten. Hva betyr denne utviklingen for Norge?

Odd Gunnar Skagestad

Publisert: 28.12.2018 - 12:18

Oppdatert: 28.12.2018 - 12:21

«For få år siden hadde det vært utænkeligt, men i dag er stadig flere nordmænd i tvivl om hvorvidt Russland måske alligevel kan finde på at foretage egentlige offensive handlinger mod Norge i et forsøg på at destabilisere det norske samfund. Klassiske militære angreb ligger fortsatt på den anden side af de flestes fantasi, men de sortseende taler stadig mere om hybridkrig; en anden og mere diffus type aggressivitet...».[1]

– Martin Breum i artikkelen «Spænding mellem Norge og Russland er den nye normaltilstand», nettpublikasjonen *Altinget.dk* 3. desember 2018 –

Nok et år med vedvarende krigersk opptreden fra vår store nabo i øst er snart til ende. Russlands aggresjon mot Ukraina fortsetter, og gir seg uttrykk i stadig nye perfide angrepsformer – senest militært sjørøveri og blokade av det livsviktige Kertsjstredet. Russlands militære styrkeoppbygging, sammen med usikkerhet hva angår

landets eventuelle videre geopolitiske hensikter, vekker bekymring i Vesten. Hva betyr denne utviklingen for Norge?

Den prøyssiske militærteoretiker Clausewitz' definisjon av krig som «en fortsettelse av diplomati med andre midler» står seg fortsatt som en treffende observasjon. Enda riktigere ville kanskje være å si at «krig er galskap». Uansett ser det ut til at kriger – små og undertiden større – er et eksistensielt fenomén som menneskeheten ennå ikke har lykkes å kvitte seg med. Samtidig ser vi i dag at selve krigsbegrepet i noen grad er i ferd med å skifte innhold og karakter, jfr. det ulne uttrykket «hybridkrig». Og et stadig tilbakevendende spørsmål er hvorvidt krigsfarene – internasjonalt eller for Norges vedkommende – i vår tid er økende. Sentralt i så måte står forholdet mellom Russland og «Vesten».

I løpet av de siste 12-14 årene, og spesielt etter den russiske annekasjon av Krim og aggresjonen mot Ukraina siden 2014, har dette forholdet fremstått som stadig kjøligere. Dette har fristet mange til å trekke sammenligninger med «Den kalde krigen» (1946-89) mellom Sovjetunionen og NATO-landene, anført av USA. Sammenligningen halter på flere punkter, men har likhetstrekk på andre.[2]

Norges utsatte geo-strategiske posisjon

Med Norges eksponerte geografiske posisjon på NATOs Nordflanke er forholdet til Russland av særlig betydning. For vårt vedkommende har utviklingen i noen grad (i allfall litt mer enn i de sorgløse 90-årene) vekket forståelsen av at en potensiell krigstrussel er noe man bør ta på alvor. Men hva består denne trusselen i?

Ifølge TV2 Nyhetskanalen (nyhetsankerene Morten Sandøy og Siri Kleiven Strøm) 23. desember 2018, har dette vært året da «forholdet mellom Norge og Russland gikk fra dårlig til enda mye verre». Våre politiske myndigheter, deres faglige premissleverandører (PST, Etterretningstjenesten) samt media-kommentariatet fremfører likevel jevnlig de tradisjonelle besvergelses at nei, Russland utgjør ingen *militær* trussel mot Norge. Samtidig blir det fra de samme hold påpekt at vi er blitt stadig mer sårbare for ikke-vennlighetsinnede makters anvendelse av *ikke-militære*, ikke minst digitale angrepsmidler – og at Russland i så måte fremstår som den fremste trusselen. Fra russisk side inngår et bredt spekter av «hybrid-krigføring» i deres splitt-og-hersk-strategi overfor Vesten – en samlekategori hvor også Norge inngår. Militært sett er dette først og fremst en utfordring for vårt cyber-forsvar, men det utgjør i videre forstand en trussel mot hele vårt sivilsamfunn.[3]

Samtidig erkjennes det – mer eller mindre implisitt – at vi i vårt forhold til Vladimir Putins Russland også står overfor et høynet militært trusselbilde. Denne erkjennelsen avspeiler seg i økte forsvarsbevilgninger samt ikke minst i Norges sterkere satsing på å involvere USA og øvrige NATO-land i vår egen forsvarsberedskap, jfr. den nylig avholdte storøvelsen «Trident Juncture».

NATOs Nordflanke – og Bastionforsvaret

Men hvor reell er egentlig den militære trusselen fra Russland? På fasaden er Norges forhold til Russland så idyllisk at det halve kunne være nok, som de sier i Østfold. Ved festlige anledninger gjentas til stadighet – som en unikt betryggende faktor – at våre to land aldri har vært i krig mot hverandre. Og i oktober 2019 skal norske og russiske myndigheter sammen feire at det er gått 75 år siden de sovjetiske styrkers «frigjøring av Nord-Norge» (som russerne kaller det), – et jubiléumsarrangement hvor Norge tradisjonen tro skal fremføre rituelle forsikringer om vår vedvarende takknemlighet over at Sovjetunionen trakk seg tilbake og unnlot å gi Norge samme brutale behandling som de gav Baltikum, Øst- og Sentral-Europa. Greit nok, det består ingen norsk-russiske uoverensstemmelser for Norges fastlandsterritoriums vedkommende. Forholdet er undertiden noe mindre harmonisk når det gjelder vår jurisdiksjonsutøvelse på Svalbard samt på kontinentalsokkelen og i Fiskevernsonen rundt Svalbard, uten at det dermed er sagt at det består noen direkte truende situasjon.

Blant norske forsvarsanalytikere er det imidlertid populært å operere med et strategisk konsept som kalles «Bastionforsvaret»,^[4] og som stiller totalbildet i et betydelig dystre perspektiv. Konseptet legger til grunn at Russlands strategiske doktrine i nord er basert på et ønske om å beskytte landets egen «atomtriade», dvs. atomvåpen på ubåter og marinefartøyer, i bombefly og på land. For å kunne beskytte sin egen atomkapasitet har Russland definert et eget interesseområde der de ønsker å ha militær kontroll i en konfliktsituasjon. Dette interesseområdet, som i norske ekspertkretser gjerne omtales som Bastionforsvaret, dekker hele Barentshavet, deler av Nord-Norge og Svalbard, og strekker seg inn i Atlanterhavet – mao. områder som tradisjonelt inngår i NATOs Nordflanke-begrep. Det er vanskelig å se at uttrykket Bastionforsvaret er noe mer enn et nyere ord for en beskrivelse og en analyse som vi kjenner igjen fra Den kalde krigens dager, og som undertegnede tilbake i 1972 tematiserte i artikkelen «Debatten om sovjetmarinen og Norges sikkerhet».^[5] Men det gjør jo ikke saken på noen måte mer betryggende.

Uansett hva man kaller det: De siste 10 årene har Russland gjennomført en historisk opprustning i Norges nærområder. På russisk side av grensen mot Norge er den militære aktiviteten høy. Nye tester av krysserraketter av typen Kalibr fra en ubåt i Barentshavet for noen uker siden minner oss om at russiske missiler kan nå alle mål i Norge i løpet av kort tid, uten forvarsel.^[6] Over 90 tusen soldater, offiserer og annet militært personell er stasjonert i Murmansk og Arkhangelsk. Til sammenligning har vi på norsk side en samlet hærstyrke på ca. 5150 mann (på papiret),^[7] mao. en massiv ubalanse i russisk favør. Ifølge Etterretningstjenesten har satsingen på mobile systemer, spesialstyrker og langtrekkende presisjonsvåpen gitt Russland større militær evne på alle områder. Ifølge fremtredende russiske militæranalytikers uttalelser til *Aftenposten* er imidlertid en russisk invasjon av Nord-Norge en praktisk og endog hypotetisk umulighet.^[8]

Den asymmetriske styrkebalansen [9]

Det er lett å bagatellisere Russlands militære slagkraft (og følgelig også det trusselbilde landet representerer) ved en kvantitativ jevnføring av landets militære kapasiteter og militær-relaterte ressurser med «Vestens» (dvs. NATO-landenes) samlede tilsvarende ressurser. På et overordnet (globalt) plan er asymmetrien åpenbar: NATO-landene har en samlet befolkning mer enn 6 ganger så stor som Russlands. Målt i BNP har NATO-landene en samlet overvekt på 20 til 1. Med hensyn til forsvarsbevilgninger har NATO-landene en overvekt på 17 til 1. Og når det gjelder en så vesentlig faktor for strategisk mobilitet som hangarskip, så har Russland kun et gammelt vrak («Admiral Kuznetsov»), mens USA alene har hele 13 stk., hvorav 10 avanserte og atomdrevne kjemper av «Nimitz»-klassen.

Men asymmetrien har også en annen side: Den relevante geografiske kontekst for en eventuell konflikt mellom Russland og NATO, vil primært og i en utgangsfase være Østersjøregionen (men vil i en gitt situasjon kunne utvikle seg til å omfatte så vel Nordflanken som andre tenkelige konfliktscenarioer). Krenkelser av luftrom og grenser, oppvigleri samt ulike former for cyberangrep mot Baltikum er blitt en del av Russlands *modus operandi* i Østersjøregionen. Mens NATOs samlede massivt overlegne ressurser og kapasiteter for størstedelen befinner seg i lang avstand fra de mest aktuelle konfliktområder, er det nettopp her (Det Vestlige Militærdistrikt, samt Murmansk/Kola-området) at Russland har et tilsvarende massivt regionalt styrkeovertak. I Østersjøregionen utgjør NATO-landenes bakkestyrker til sammen knapt 32 tusen mann (innbefattet NATOs såkalte «enhanced forward presence» bestående av fire stridsgrupper på 4530 mann), mot Russland (Det Vestlige Militærdistrikt) 78 tusen mann. Russlands slagkraft i Østersjøregionen ble demonstrert under øvelse Zapad-17 i september 2017, som sammen med andre relaterte øvelser omfattet anslagsvis over 70 tusen tropestyrker. I en regional kontekst har Russland fremfor alt et klart overtak når det gjelder evnen til å forflytte store styrker i løpet av kort tid, og de har mulighet til å reagere med stor kraft innenfor et kortere tidsrom. I konkret forstand betyr dette at Russland har en militær slagkraft som i kombinasjon med ikke-militære midler («hybrid-krigføring») kan sette dem i stand til å hærta de baltiske statene (Estland, Latvia og Litauen) før NATO ville rekke å reagere med adekvat styrke. Ved på denne måten å etablere et *fait accompli* og erklære at man ikke har ytterligere militære intensjoner, ville Russland kunne legge ansvaret og byrden ved en eventuell eskalering av konflikten på NATO. Et slikt eskalert scenario ville innebære en øket risiko for at konflikten endrer karakter til også å omfatte ikke-konvensjonelle stridsmidler.

Tilbake til fremtiden

Hva vil dette kunne bety, og hvor sannsynlig er det at Russland vil ta risikoen for noe slikt? Under Den kalde krigen førte Sovjetunionen tidvis en retorikk som omfattet henvisninger til landets formidable kjernefysiske militærmakt. Men vi skal merke oss at sovjetlederen Leonid Brezjnev i sin regjeringstid (1964-82) konsekvent avstod fra

trusler om førstebruk av atomvåpen. I realiteten bestod en stilltiende enighet mellom Sovjetunionen og NATO om at førstebruk av atomvåpen var utelukket. I så måte synes det lite oppmuntrende at Vladimir Putin – til forskjell fra Brezjnev – aldri har tatt uttrykkelig avstand fra tanken om førstebruk av atomvåpen. Når Putins retorikk synes å peke i retning av en senket terskel for «first-strike»-opsjonen, er vi på vei inn i en skremmende utvikling. Når Putin nå bryter atomnedrustningsavtalen (INF) ved å produsere og deployere mellomdistanse-atomraketter, har vi fått en situasjon som truer freden i vår del av verden, og som har utløst sterke advarsler fra NATOs ledelse.[10]

En nøktern konklusjon for Norges vedkommende må fortsatt være at nei, Putins Russland utgjør ingen *direkte militær* trussel mot Norge. Og kanskje er det for alarmistisk å hevde at spenning mellom Norge og Russland er «den nye normaltilstand», jfr. sitat i ingressen. Men det samlede, helhetlige trusselbilde – herunder de ikke-militære trusler så vel som den russiske styrkeoppbygging regionalt og i våre nærområder og – gir grunn til fortsatt og styrket årvåkenhet. Det gamle latinske ordtaket «*Si vis pacem, para bellum*»– dvs. om man ønsker fred, må man forberede seg på krig – er like aktuelt som alltid tidligere.

* * *

[1] Den danske journalist Martin Breum i artikkelen «Spænding mellem Norge og Russland er den nye normaltilstand», nettpublikasjonen *Altinget.dk*3. desember 2018; <https://www.alinget.dk/forsvar/artikel/ruslands-ekspert-spaending-mellem-norge-og-rusland-er-normaltilstanden>.

[2] Ref. forsvarsforsker Tormod Heiers uttalelser til *Dagbladet* 28. november 2018; <https://www.dagbladet.no/nyheter/forsvarsforsker-vi-er-pa-vei-inn-i-en-ny-kald-krig/70509543>.

[3] Jfr. Kjetil Hanssen, «Dataangrep mot Norge kan være over før det oppdages», reportasjeartikkel i *Aftenposten* 10. desember 2018, forsideoppslag samt s.6-7; <https://www.aftenposten.no/verden/i/217eeq/Slik-kan-et-angrep-mot-et-sarbart-Norge-vare-over-for-noen-oppdager-det>.

[4] Ref. Kjetil Stormark, artikkelen «Frykter russisk 'forhåndsangrep'» *AldriMer.no* 08/04/2016; <https://www.aldrimer.no/frykter-russisk-forhandsangrep/>.

[5] Odd Gunnar Skagestad, «Debatten om sovjetmarinen og Norges sikkerhet», tidsskriftet *Dialog* nr.1, 1972, s.16-19; <http://www.ogskagestad.net/SovjetmarinenDialogMars72.pdf>. (Det presiseres at hensikten med denne selvreferansen på ingen måte er å fremheve undertegnede presumptivt overlegne forutseenhet, men tvertom å poengtere/illustreere hvordan den beskrivelse og analyse som inngår i Bastionforsvarsbegrepet i høyeste grad var «mainstream»-tenkning i de sikkerhetspolitiske forskermiljøene også på tidlig 1970-tall).

[6] Ref. Dag Tangen Olsen, artikkelen «Europa skjelver», *Norges Forsvar* nr.6, 2018, s.13.

[7] I dette tallet inngår Garnisonen i Sør-Varanger med 500 soldater og Brigade Nord med 4500. I januar 2019 kommer i tillegg 150 mann som skal bemanne den nye pansereskadronen på Porsangmoen (ifølge *ForsvaretsForum* 19. desember 2018).

[8] <https://www.aftenposten.no/Verden/i/1k4MdQ/Kan-Russland-invadere-Norge-Vi-har-ikke-en-sjanse-svarer-russerne>; reportasjeartikkel i *Aftenposten* 2. desember 2018.

[9] For en mer utførlig drøftelse, se Odd Gunnar Skagestad, «Den konvensjonelle styrkebalansen i Europa – under Den kalde krigen og i dag», artikkel i *Norsk Militært Tidsskrift* nr.3, 2018, s.12-19; <http://www.ogskagestad.net/StyrkebalanseNMTsep18.pdf>.

[10] Se bl.a. generalsekretær Jens Stoltenbergs uttalelser på pressekonferanse 3. desember 2018, referert i *Dagbladet* samme dato; <https://www.dagbladet.no/nyheter/stoltenberg—det-er-alvorlig-det-handler-om-atomvapen/70526492>.

Odd Gunnar Skagestad

Odd Gunnar Skagestad (f. 1944) er en aktiv skribent og samfunnsdebattant, og har tidligere hatt artikler i bl.a. *Samtiden*, *Nytt Norsk Tidsskrift* og *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*.